

SEKRETY DOBREJ ZBIÓRKI

BROSZURA METODYCZNA

ZESPOŁU HARCERSKIEGO CHORAĞWI DOLNOŚLĄSKIEJ

SPIS TREŚCI

	WSTĘP	3
Rozdział I	PLANOWANIE ZBIÓRKI Z GŁOWĄ	3
Rozdział II	ZASADY DOBREJ ZBIÓRKI	6
Rozdział III	FORMY PRACY STOSOWANE W METODYCE HARCERSKIEJ	10
Rozdział IV	DOBÓR FORM PRACY DO ZBIÓRKI	15
Rozdział V	ROLA PRZERYWNIKÓW I ENERGIZERÓW	18
Rozdział VI	NIETYPOWE FORMY PRACY I ZBIÓRKI	20

Autorzy:

pwd. Angelika Hoyer
phm. Anna Krok
phm. Michalina Sławicz
pwd. Michał Lewczyk
phm. Krzysztof Wojtas

Copyright © by
ZESPÓŁ HARCERSKI

Wydanie pierwsze
Wrocław, kwiecień 2008

WSTĘP

Droga Druhno drużynowa, Drogi Druhu drużynowy!

Do Twoich rąk trafia kolejna broszura metodyczna Zespołu Harcerskiego. Zajęliśmy się tematem dobrej zbiórki. Jesteśmy bądź byliśmy kiedyś drużynowymi, więc sami dobrze wiemy, jak ciężko czasami zaplanować i przeprowadzić zbiórkę zgodnie ze wszystkimi zasadami jej przygotowania. A przecież każda drużynowa i każdy drużynowy chcą, by była atrakcyjna dla jej uczestników i wartościowa pod względem przekazanych treści.

Mamy nadzieję, że dzięki tej broszurze usystematyzujesz i odświeżysz nieco Swoją wiedzę na temat sekretów dobrej zbiórki. Może nawet pomoże Ci znaleźć natchnienie, jeśli zapał do pracy nad opracowywaniem programów zbiórek nieco w Tobie wygaś. Zapraszamy zatem serdecznie do lektury.

Zespół Harcerski

Rozdział I

PLANOWANIE ZBIÓRKI Z GŁOWĄ

Za tydzień zbiórka: „Mam jeszcze dużo czasu.” Za dwa dni zbiórka: „Musze dzisiaj odrobić lekcje, jutro wszystko zrobię.” Jutro zbiórka: „Jestem już tak zmęczony, że nic nie wymyślę. W szkole na przerwie się pomyśli.” Zostało 15 minut: „W szkole nie było czasu. Dobra będę improwizować, jakoś to będzie.” Po zbiórce: „Dzieciakom się podobało, więc wszystko OK.” CZY NA PEWNO?

Czasem zdarza się, że nie ma czasu przygotować zbiórki. Czasem jest tak, że konspekt zbiórki istnieje tylko w głowie drużynowego albo na jakimś skrawku papieru w postaci samego harmonogramu. W końcu: „Jestem profesjonalistą, zbiórka to dla mnie bułka z masłem, mogę ją zrobić od ręki”. Z pozoru wszystko działa. Harcerze wychodzą ze zbiórki szczęśliwi. Przyszli, aby się dobrze pobawić i dostali to czego chcieli. Z punktu widzenia harcerza może i wszystko jest na swoim miejscu. Ale z punktu widzenia drużynowego czegoś brakuje. Była zabawa, ale gdzie było wychowanie, które powinno się kryć za tą zabawą? Da się wymyślić od ręki różne zabawy i inne formy tak aby wypełnić nimi cały czas zbiórki. Jednak nie ma pewności, że będą one tworzyć spójną całość, tak aby

nasi podopieczni wynieśli ze zbiórki nie tylko radosne uśmiechy, ale i jakąś nową wiedzę albo umiejętności. I dlatego każda zbiórka powinna być dokładnie przemyślana, nie tylko pod względem tego co się będzie po kolei działo, ale i pod względem wychowawczym.

Konspekt

Jest wiele powodów, aby każda zbiórka miała swój konspekt. Wszystkie szczegóły dotyczące zbiórki są zapisane w jednym miejscu. Kiedy wszystko jest spisane łatwiej dostrzec jakieś niedopatrzenia. Można się nim zawsze posłużyć, kiedy coś wyleci z głowy. Jest to jakiś dorobek, który można udostępnić innym. I wiele innych. Więc nie trzeba chyba nikomu udowadniać, że warto pisać konspekty, aby praca była łatwiejsza i wydajniejsza.

A co powinien zawierać konspekt? Nie jest to zwykły opis przebiegu zbiórki w punktach. Każda zbiórka powinna mieć jakiś konkretny CEL. Cel, który wiąże się z wychowywaniem naszych harcerzy. Ten cel powinien być, nie tylko wyraźnie napisany w konspekcie. Powinien być cały czas z nami podczas zbiórki. Jego osiągnięciu powinno być podporządkowane to co się podczas zbiórki dzieje. Cel zbiórki powinien być odpowiednio przemyślany. Celem nie powinno być tylko spotkanie się i pobawienie. Jako wychowawca drużynowy powinien obierać sobie cele, niekoniecznie wielkie, dające pewność, że w jakiś sposób wspierany jest rozwój naszego harcerza. Tak, by harcerz ze zbiórki coś „wyniósł”. Czy to będzie znajomość nowego szyfru, wiedza o swoim mieście, umiejętność lepszej komunikacji z innymi albo trafiania piłką do celu. Warto poświęcić trochę więcej czasu na wymyślenie naprawdę konkretnego celu zbiórki, aby później mieć pewność, że to co się dzieje podczas zbiórki naprawdę ma jakiś sens.

Jednak sam cel nie zawsze jest mierzalny. Do tego aby można go było łatwiej realizować, ustanawiamy sobie zamierzenia. Które są rzeczowym rozwinięciem celów. Zamierzenia są tym co chcemy faktycznie osiągnąć podczas zbiórki. Powinny być sformułowane w sposób taki, aby już przy planowaniu zbiórki można było łatwo ocenić, czy przez to, co się będzie na zbiórce działo, zostaną osiągnięte. Kluczowe są więc słowa takie jak „**poznają**”, „**dowiedzą się**”, „**nauczą się**”, „**zrobimy**”, „**przygotujemy**”, „**zaplanujemy**”.

Dopiero, kiedy cele i zamierzenia są jasno sprecyzowane jest sens zabierać się za obmyślanie tego co się będzie na zbiórce działo. Kolejnym elementem konspektu są potrzebne materiały. Co prawda fundusze są zawsze okrojone, a wprawiony drużynowy może i potrafi wyczarować zbiórkę z powietrza. Jednak wykorzystanie różnych materiałów dodaje zbiórce atrakcyjności. A warto je sobie wcześniej wypisać, aby potem mieć listę, którą można sprawdzić podczas pakowania się na zbiórkę. Bo co to by było, gdyby podczas zbiórki okazało się, że nagle czegoś zabrakło i trzeba kombinować.

Bezpieczeństwo

Zależy nam wszystkim też na tym, aby rodzice powierzając nam swoje pociechy czuli, że opiekują się nimi profesjonaliści i że wszystko co się w harcerstwie jest dobrze przygotowane, przemyślane i bezpieczne. Dlatego drużynowy powinien robić wszystko, aby tak naprawdę było. Kolejny powód aby każda zbiórka była dobrze zaplanowana i przemyślana.

Podczas planowania zbiórki, drużynowy powinien znaleźć trochę czasu, aby z gotowym już konspektem zastanowić się chwilę, czy to wszystko co już przygotował jest na pewno bezpieczne, a trzeba wziąć pod uwagę bardzo wiele czynników. Robimy zwiad; czy w pobliżu nie ma jakiejś ruchliwej ulicy, przez którą będą musieli przejść harcerze. Zbiórka w terenie – czy w tym miejscu istnieje niebezpieczeństwo, że komuś się coś stanie? Zbiórka w harcówce – czy nie ma w planie zabaw, podczas których ktoś może wyrzucić się o krzesło? Zajęcia plastyczne – ostrożności przy pracy z nożyczkami nigdy za wiele!... Takie przykłady można mnożyć w nieskończoność, ważne, aby już podczas planowania przewidzieć, co może się stać. W końcu, jak mawiają lekarze: „lepiej zapobiegać, niż leczyć”.

Na tym kwestia bezpieczeństwa podczas zbiórki się nie kończy. Można pomyśleć: „dyskusja tylko się siedzi i rozmawia, nie może się stać nic złego”. Jednak nie do końca. Oprócz zdrowia fizycznego spoczywa na drużynowym też odpowiedzialność za psychiczne samopoczucie harcerzy. Warto się wcześniej zastanowić, czy ktoś nie poczuje się podczas jakiejś zabawy, gry czy rozmowy, skrzywdzony czy urażony. Pamiętajmy też, że inaczej się pracuje z harcerzami,

którzy są w drużynie od dłuższego czasu i czują się pewnie, swobodnie, a inaczej z dziećmi świeżo po naborze.

Plan pracy

Jeszcze jeden aspekt należy wziąć pod uwagę przy planowaniu zbiórki. Nie powinno się traktować zbiórki jako jednorazowego wydarzenia. Zawsze jest jakaś zbiórka poprzedzająca i jakaś zbiórka następną. Jest też całoroczny plan pracy, nad którego ułożeniem każda rada drużyny trudzi się na początku roku harcerskiego. O tym wszystkim trzeba pamiętać! Poszczególne zbiórki nie powinny być od siebie oderwane. Powinny tworzyć jakiś logiczny ciąg. Przez ten miesiąc pracujemy nad technikami, potem na następnych zbiórkach „zabieramy się” za bohaterów harcerstwa, następnie przez kilka zbiórek przygotowujemy okolicznościowy kominek... Podczas planowania zbiórki warto się zastanowić, jak temat tej zbiórki ma się do tego, co było tydzień temu. Nie wszystko da się zrobić w trakcie jednej zbiórki. Czasem lepiej temat rozłożyć na jedną lub kilka. Lepsze to, niż robienie czegoś po łebkach albo zarzucanie harcerzy nadmiarem nowych informacji.

Planując zbiórkę należy też pamiętać, że całoroczna praca drużyny jest nastawiona na osiągnięcie jakichś celów. I warto sobie zadać pytanie, podczas opracowywania pojedynczej zbiórki, czy przez tą zbiórkę przybliżymy się jakoś do tego, co sobie zaplanowaliśmy.

Podsumowując, przygotowanie każdej zbiórki jest procesem który wymaga od drużynowego dużo pracy. Jednak jest to praca, w którą naprawdę warto włożyć trochę serca. Planując dobrze zbiórkę, mamy pewność, że nad wszystkim panujemy, że jesteśmy dobrze przygotowani, a to, co robimy, służy wyższemu celowi. Mamy też świadomość, że to, co przygotowaliśmy dla naszych harcerzy, jest bezpieczne i będzie ich rozwijać. A przecież o to właśnie nam chodzi.

Rozdział II

ZASADY DOBREJ ZBIÓRKI

Każdy drużynowy prowadzi zbiórkę trochę inaczej. Wynika to m.in. z charakteru drużynowego oraz specyfiki drużyny. Dzięki tej różnorodności

w harcerskich drużynach nie jest nudno, a każde dziecko może wybrać coś dla siebie. Jednak są pewne niekwestionowane zasady, które określają ramy – w jaki sposób zbiórka powinna być poprowadzona. Dzięki temu każde z harcerskich spotkań odpowiada pracy zgodnej z metodą i metodyką harcerską. A jakie to zasady?

Zasada celowości

Czyli po prostu – każda zbiórka ma swój cel. Musisz wiedzieć, co chcesz osiągnąć pracując ze swoimi harcerzami. Jest takie mądre powiedzenie „Zacznij od celu, mój przyjacielu.”. Cel zbiórki wynika z celu postawionego w planie pracy – na rok, pół roku, kwartał... A po co ten cel? Ja zapytam raczej – po co działać bez celu? Przecież drużynowy jest wychowawcą, więc poprzez zbiórki kształtuje swoich harcerzy.

Tak więc, kiedy zaczynasz myśleć o zbiórce, zastanów się najpierw- co właściwie chcesz przez nią osiągnąć? Co harcerze dzięki tej zbiórce powinni umieć, poznać, jakich postaw powinni się nauczyć, jakie wartości poznać? Kiedy już to wiesz, czas na postawienie kolejnego pytania – jak osiągnąć to wszystko? Przykład – chcesz wypracować w swoich harcerzach umiejętność logicznego myślenia i spryt. Wiesz, że tego im brakuje. Ale poprzez zbiórki w tym kwartale chcesz też pracować nad ich umiejętnościami harcerskimi, bo zbliża się hufcowy turniej. Zbiórka, którą możesz poprowadzić, to zbiórka o szyfrach. Nauczysz ich tej techniki harcerskiej, a także rozwiniesz u nich pożądane umiejętności.

Zasada logicznego ciągu zbiórki

Wszystkie elementy, które zastosujesz podczas zbiórki, muszą się ze sobą logicznie łączyć i wynikać z siebie. Powinieneś też pamiętać, by wszystkie te elementy były dopasowane do tematu zbiórki. Gdy zbiórka ma formę obrzędowego kominka o Janie Pawle II, gdzie panuje podniosły nastrój, nie jest dobrze nagle w połowie wyśpiewać na cały głos piosenkę o łosiu. Dobrze jest, gdy nawet tak małe elementy jak piosenki czy zabawy dobrane są do tematyki zbiórki. Czasem można nawet samemu zmienić zabawę, by odpowiadała naszym potrzebom.

Żaden z elementów nie może być oderwany od całości. Harcerze idą szukać ukrytego w parku za harcówką skarbu? Dobrze, ale niech ten skarb będzie potrzebny do następnej części zbiórki. Niech to będzie np. apteczka, gdy w dalszej części będą uczyć się podstaw pierwszej pomocy.

Zasada zachowania tempa i przemienności form

Zbiórka nie może być zbyt dynamiczna, ale nie może też ciągnąć się w nieskończoność. Tempo zbiórki musi być dopasowane do jej celu i tematu. Pamiętajmy, że harcerze nie potrafią skupić zbyt długo swej uwagi, stąd też zmiana formy bywa niezwykle potrzebna. Nie można ich również przemęczać ciągiem form wymagających zbyt dużego wysiłku fizycznego.

Stara dobra zasada mówi, że dobra gra powinna być przerywana w momencie, gdy harcerze właśnie najlepiej się bawią. Dlaczego? Bo wtedy właśnie nie będą mogli doczekać się następnej. Gdy przeciągniesz ją w nieskończoność, harcerze znudzą się i myśl o kolejnym razie nie będzie wzbudzała w nich takiego entuzjazmu.

Pamiętaj, by w czasie zbiórki na przemian występowały elementy bardziej i mniej dynamiczne, praca umysłowa i wysiłek fizyczny. Nie pozwól, by zbiórka zamieniła się w dwugodzinne śpiewanie czy same płasy albo też by harcerze przez cały czas tylko słuchali tego, co mówisz. Gdy harcerze przez dłuższy czas rozwiązują układankę o historii, pozwól im się chwile odprężyć poprzez zabawę ruchową. Gdy biegali po podwórku szukając ukrytych karteczek, daj im chwilę odpocząć przy śpiewie spokojnej piosenki.

Zasada „zawsze coś starego” (czyli stałość niektórych elementów)

Stałe elementy są konieczne, ponieważ pomagają harcerzom utożsamić się z grupą. Stosuj je więc zawsze i niezależnie od tematu. Takimi elementami są przede wszystkim obrzędy – rozpoczęcie i zakończenie zbiórki, powitanie, itp. Zbiórka powinna mieć też określony porządek. Po obrzędach może być musztra, potem gawęda, temat zbiórki (i tu też powinny znaleźć się prócz nowych, także znane harcerzom zabawy i piosenki), podsumowanie, sprawy organizacyjne i zakończenie.

Pamiętaj też, aby zbiórki były w jednym i ustalonym terminie. To sprawi, że harcerze nie zgubią ciągłych dat w pamięci, a i ich rodzice będą zadowoleni.

Zasada „zawsze coś nowego”

Poprzez swoje zbiórki kształtujesz, wychowujesz swoich podopiecznych. Dlatego też na każdym spotkaniu powinni nauczyć się, dowiedzieć czegoś nowego. Mogą być to rzeczy wynikające bezpośrednio z tematu – umiejętność orientowania mapy czy pieczenia chleba. Może to być też coś, co wynika pośrednio z tego, co się będzie działo – np. umiejętność pracy w grupie, planowania pracy. Czasami może to być po prostu nowa piosenka.

Zadbaj, by twoi harcerze po powrocie ze zbiórki do domu zawsze potrafili opowiedzieć, co nowego z niej wynieśli (i nie chodzi mi tu o długopis ani kartkę z tekstem piosenki ;).

Zasada aktywności i inicjatywy harcerzy

Zbiórka powinna być czasem, gdy każdy z harcerzy ma okazję się wykazać. To nie jest wykład, gdzie tylko ty mówisz, mówisz i mówisz. Daj harcerzom okazję do sprawdzenia swoich umiejętności w różnych grach i ćwiczeniach. Pozwól się im wypowiedzieć.

W tej zasadzie bardzo ważne jest też korzystanie z małych grup, czyli zastępów. Tylko w zastępach harcerze mogą naprawdę pokazać swoje umiejętności, które w dużej grupie, jaką jest drużyna mogą zostać niezauważone. Zlecaj więc na zbiórkach poszczególne zadania zastępom.

Zasada podziału pracy

Pamiętaj – nie jesteś sam. Masz przecież swoją prawą rękę, jaką jest przyboczny. Niech przygotowuje z tobą zbiórkę. Możesz też powierzyć mu jej element lub, gdy jest już doświadczony, przeprowadzenie całej zbiórki. Pozwól wykazać się zastępowym. Czasem zbiórkę może przygotować też wybrany zastęp. I jeszcze jedna sprawa. Każdy z harcerzy może się czymś wykazać. Jeżeli jest w czymś naprawdę dobry, ma jakąś ciekawą pasję, może się tym pochwalić przygotowując zbiórkę – oczywiście pod czujnym okiem twoim czy przybocznego.

Warto też, byś planując zbiórkę wszedł na chwilę w skórę swoich harcerzy. Zastanów się, czy sam byś przyszedł z chęcią na takie zajęcia. Czy byłbyś zadowolony z takiej zbiórki i po jej przeżyciu chciałbyś przyjść jeszcze raz?

A teraz coś odwrotnego – kilka „anty zasad”. Czyli czego pod żadnym pozorem nie powinienesz robić:

- ☛ „A o czym właściwie jest zbiórka?” – czyli zbiórka o niczym. Coś się dzieje, ale właściwie nie wiadomo co i na jaki temat. Tylko jakieś bezładne działania.
- ☛ Bezcelowość. Czyli zbiórka nie wiadomo po co. Po prostu okazało się, że jakoś brakuje pomysłu na zbiórkę, a i w planie pracy pojawiła się dziura. Harcerze przyszli, więc coś trzeba z nimi zrobić – kilka zabaw ze znanego kanonu i będzie po krzyku.
- ☛ Nieprzygotowanie zbiórki, lanie wody. Czyli wymyślanie czegoś na poczekaniu. A jeszcze gorzej, kiedy jest to zmyślanie na nieznanym sobie temat, którego rzekomo dotyczy zbiórka.
- ☛ Ważna forma, a nie treść. Ma to miejsce wtedy, gdy skupiamy się na tym, jak przygotować zbiórkę, a nie, o czym ona będzie. Formy są bardzo bogate i różnorodne, i wszystko byłoby w porządku, gdyby nie fakt, że właściwie nie bardzo wiadomo, co jest za ich pomocą przekazywane.
- ☛ Monotonia. Co tydzień to samo dzieje się na zbiórkach lub – prawie to samo. Powoli zaczyna się robić nudno, bo ile można przychodzić tylko dla samego towarzystwa.
- ☛ I ponad wszystko – łamanie wyżej opisanych zasad do dobrej zbiórki.

Kilka zasad, tak niewiele trzeba pamiętać. Wystarczy się do nich zastosować, by zbiórki były prawdziwie harcerskie i naprawdę ciekawe. Teraz zastanów się więc: co przydałoby się poprawić w twoich ziórkach? Może o którejś zasadzie zdarza ci się zapomnieć? Zastanów się, co i jak zmienisz. Ale może którejś zasady przestrzegasz naprawdę świetnie i masz doskonały patent na jej wprowadzenie? Może podzielisz się swoim doświadczeniem z innymi?

Rozdział III

FORMY PRACY STOSOWANE W METODYCE HARCERSKIEJ

Na pierwszy rzut oka można to wszystko ująć w zdanie „co nam się uda wymyślić, jednak nie do końca będzie to prawda. Łatwo to pokazać na przykładzie dyskusji, która jest znakomitą formą pracy, ale lepiej ją stosować na zbiórkach harcerzy starszych i wędrowników, niż harcerzy. Część form jest dostosowana do konkretnych metodyk. W tym rozdziale zajmiemy się tymi, które są najczęściej wybierane z dużej palety form pracy przez drużynowych drużyn harcerskich.

Czym jest forma pracy? To narzędzie, dzięki któremu możemy osiągnąć zamierzony cel wychowawczy. Formy pracy dzielą się na kilka grup ze względu na ich zastosowanie. Oto ich ogólna charakterystyka:

1. **Formy terenowe** (lepiej niż inne uczą błyskawicznego podejmowania decyzji, samodzielności w działaniu, rozwijają spostrzegawczość, sprzyjają zdobywaniu wielu nowych umiejętności praktycznych, umożliwiają szeroki i bezpośredni kontakt ze środowiskiem, przyrodą, ludźmi, pomagają kształtować aktywny stosunek harcerzy do środowiska): zwiad, wycieczka, biwak, rajd, techniki harcerskie, harce, zlot, manewry, podchody, olimpiada, festyn.
2. **Formy wydawnicze** (pomagają zachować i utrwalić to, co chcielibyśmy aby zostało na dłuższy czas w pamięci harcerzy): czasopismo, komiks, śpiewnik, przewodnik, kronika.
3. **Formy audiowizualne**: film, fotografia, video, slajd, audycja, reportaż, wywiad.
4. **Formy zabawy intelektualnej, aktywności twórczej** (zaspokajają potrzebę tworzenia, wypowiedania się, rozwijają intelekt i wyobraźnię): gry planszowe, konkurs, turniej, quiz, krzyżówka, sąd nad poglądami
5. **Formy operowania słowem** (uczą precyzyjnego wyrażania myśli i uczuć): gawęda, opowiadanie, montaż słowno-muzyczny, happening, inscenizacje i inne formy teatralne, kominek, wieczornica, świeczkowisko, wywiady, dyskusja, piosenki, pląsy.

6. **Formy statyczne** (rozwijają kreatywność, wykorzystują kilka zmysłów równocześnie): plakaty, miejsca pamięci, makiety, wystawy, plakietki, poczta harcerska, gazetka, apel, akademia.

Opis metodyki harcerskiej mówi nam, że podstawową formą pracy harcerek i harcerzy jest gra oraz bieg. Jednak dobrze wiemy, że nie są to jedyne formy pracy, z których korzystamy przygotowując nasze zbiórki. Jest ich dużo więcej. Nie zmienia to jednak faktu, że te dwie wyżej wymienione formy najlepiej odpowiadają aktywności harcerzy i harcerek.

➤ **Gra** – istnieją różne rodzaje gier, począwszy od tych terenowych po te w harcówce. Ważne, aby gra miała jasne reguły i aby, prócz współzawodnictwa, uczyła nowych umiejętności. Czasami warto wpisać ją w określoną fabułę, by można się było wczuć w jakąś specyficzną rolę. Jednak zwracam uwagę na to, żeby nie wpadać z fabułą w różne skrajności. Pamiętajmy, że przede wszystkim poprzez grę chcemy czegoś nauczyć i że jej celem nie może być wyeliminowanie przeciwnej drużyny, ale pozytywny efekt – np. zdobycie skarbu. Dobrą radą też niech będzie to, że często najprostsze rozwiązania dają najlepsze rezultaty. Dlatego trzeba uważać z różnymi skomplikowanymi zasadami podczas gier.

➤ **Bieg** – najlepszy sposób na sprawdzenie wiedzy zdobytej przez harcerzy. Przygotowujemy całą kanwę gry, rozstawiamy punkty i wypuszczamy na nie harcerzy pojedynczo bądź w patrolach. Można dzięki temu sprawdzić wszystko, począwszy od wiedzy harcerskiej, po umiejętności pracy w grupie. Można nawet wyłonić w ten sposób liderów. Traktujmy bieg z odpowiednią powagą, jednak bez zbytecznej rywalizacji. Jeśli na punkt z jakimś zadaniem przyjdzie harcerz, który nie ma wymaganej wiedzy, to dobrze mu to pokazać i nauczyć go, aby uzupełnił braki i zapamiętał lepiej na przyszłość. Nie jest zgodne z metodą harcerską i zasadami pokazanie mu, że nic nie potrafi i powinien sobie iść. Takie działanie może go skutecznie zniechęcić do dalszej pracy nad sobą.

Inne charakterystyczne dla metodyki harcerskiej formy to na przykład:

➤ **Zwiad** – ta forma pozwala poznać najbliższą okolicę. Nie jest jednak przeznaczona tylko do poznawania okolicy na obozie czy zimowisku. Można również zrobić zwiad w miejscowości, w której mieszkamy

i pokazać dzięki temu coś, na co zazwyczaj się nie zwraca uwagi. Jakaś interesującą historię, ciekawe miejsca. We Wrocławiu można np. zrobić zwiad w poszukiwaniu krasnoludków, w Legnicy pójść śladami Piastów, w Ząbkowicach Śląskich szukać Frankensteina, a w Kudowie Zdroju odszukać pamiątki po bytności sławnych kuracjuszy. Pamiętajmy o powiedzeniu „cudze chwalicie, swego nie znacie”.

- ♣ **Turniej** – znakomicie nadaje się do podsumowania pewnego cyklu pracy zastępów. Można przeznaczyć cały biwak na turniej zastępów i dawać im różne zadania do wykonania. Harcerze będą mogli ze sobą współzawodniczyć oraz lepiej się zgrać w zastępach. Turniej daje możliwość sprawdzenia wiedzy i umiejętności naszych harcerzy. Turniej można zrobić w atrakcyjnej fabule, np. turniej rycerski, gdzie między konkurencjami rycerskimi będą sprawdzane wiadomości i umiejętności harcerskie.
- ♣ **Kominek** – to dość elastyczna forma pracy, ponieważ jego tematyka może dotyczyć praktycznie wszystkiego. Najczęściej jest wykorzystywany do przekazania wiedzy z historii oraz różnych wartości. Ważne jest stworzenie odpowiedniego do tematu nastroju oraz pilnowanie czasu. Kominek jest formą statyczną, a wiemy przecież, że harcerze często nie potrafią zbyt długo usiedzieć w miejscu. Dlatego też, przykładowo, warto podczas kominka o powstaniu skautingu zrobić inscenizację rozmowy Bi-Pi ze swoim bratem, podczas której rodzi się idea skautingu.
- ♣ **Ognisko** – kiedy zrobi się już ciepłej i można wyjść poza miasto, warto zrobić ognisko. Z ogniskiem kojarzą się pewne obrzędy, jak np. strażnik ognia. Każda gawęda brzmi lepiej przy ognisku. Można też podsumować całą zbiórkę ogniskiem, przy którym będzie można opowiedzieć gawędę, pośpiewać harcerskie piosenki i opowiedzieć, co nam się podobało podczas zbiórki, a co nie. A wszystko zakończyć kręgiem przy dogasających polanach.
- ♣ **Gawęda** – zazwyczaj opowieść wprowadzająca w tematykę zbiórki. Można też gawędę zastosować jako podsumowanie zbiórki. Wszystko zależy od inwencji prowadzącego.
- ♣ **Musztra** – wymaga stosowania umiaru. Nie można na nią poświęcać całej zbiórki. Jest to przydatna forma do pokazania ról w zespole i nauczania dyscypliny, która w musztrze jest bardzo ważna. Jednak nie uczmy na

pierwszej zbiórce skomplikowanych komend, gdyż nasi harcerze zniechęcą się szybko. Pamiętajmy również, że musztra służy nauce koordynacji ruchów, dyscypliny i sprawnego przemieszczania się w terenie. Nie może być traktowana jako pokaz władzy prowadzącego ją ani kara.

- ♣ **Płás, zabawa** – najlepiej ruchowe, aby przełamać jakiś statyczny punkt zbiórki. Pamiętać należy o tym, aby jednak zabawa czy płás był odpowiednio dobrany do klimatu zbiórki i samej drużyny. Zabawy i płasy prócz tego, że dają dużo śmiechu i rozbudzają drużynę, to rozwijają również zręczność, umiejętność skupienia uwagi oraz ćwiczą sprawność mózgu.
- ♣ **Biwak** – najlepiej daleko od cywilizacji i blisko lasu. Na biwaku można zrobić prawie wszystko, co harcerze lubią. Ważne, aby nie dać im się nudzić, po to, żeby chcieli pojechać na następny biwak, a także by chcieli przychodzić na następne zbiórki. Polecam podczas biwaku różne gry terenowe i np. ognisko. Zimą można np. zrobić biwak w formie olimpiady (oczywiście jeśli będzie śnieg).
- ♣ **Zwyczaje i obrzędy** – są to formy, które pozwalają stworzyć w drużynie poczucie wspólnoty i wzajemnych więzi. Samo powitanie się, stosowane w drużynie, pozwala harcerzom czuć pewną wyjątkowość względem innych. Istnieją w drużynach przez bardzo długi czas – tak, że można powiedzieć, że „wchodzą nam w krew”. Dlatego też powinniśmy pamiętać o tym, że jest to pewna forma pracy, przez którą uczymy harcerzy bycia w pewnej wspólnocie i stosowania się do praw panujących w niej.

Pozwoliłem sobie wymienić tutaj moim zdaniem najczęściej stosowane formy pracy w drużynie harcerskiej. Oczywiście, macie o wiele szerszą paletę tych form do wykorzystania. Jednak musicie dobierać je bardzo rozważnie. Nie każdy pomysł przyjmie się w drużynie i nie każdy będzie się podobał waszym harcerzom.

Wymienione wyżej formy można rzecz jasna rozwijać i dodawać coś od siebie. Przecież takie właśnie działanie powoduje, że harcerstwo jest tak różnorodne i dzięki temu bardzo piękne. Dlatego polecam korzystanie z niekonwencjonalnych pomysłów na zbiórki, ale też proponuję czasem wykorzystać te wyżej wymienione.

Rozdział IV

DOBÓR FORM PRACY DO ZBIÓRKI

Znamy już zasady dobrej zbiórki i kilka podstawowych form pracy, stosowanych najczęściej w pracy drużyn harcerskich. Ten rozdział będzie poświęcony odpowiedniemu doborowi form do tematyki i celu zbiórki.

O czym powinniśmy zatem pamiętać? Przede wszystkim – forma musi być dostosowana do:

- 1.** Treści i celu zbiórki.
- 2.** Wiekowi, zainteresowań i możliwości uczestników zbiórki.
- 3.** Miejsca zbiórki i warunków atmosferycznych.

Każda tematyka określa nam pewien kanon najbardziej efektywnych i odpowiadających jej form pracy. Ważne jest, byśmy pamiętali o tym, że temat zbiórki określa nie tylko to, jaki płas wykorzystamy, ale również kolejność poszczególnych form. Przykładowo – zbiórka na temat wartości nie może zaczynać się musztrą – w ogóle moim zdaniem jest to przykład nieodpowiedniej formy, kiedy chcemy wprowadzić harcerzy w nastrój zadumy, zastanowienia nad sobą.

Podobnie ma się rzecz z płasami, zabawami i piosenkami – jak już wspomniane zostało w II rozdziale – powinny być dostosowane do tematu zbiórki. Zawsze można się potrudzić o modyfikację starego płasu, zmianę nazw ról w danej grze czy też słów oklepanej piosenki. A wszystko po to, by lepiej zrealizować cel zbiórki, wprowadzić w jej atmosferę i wciągnąć harcerzy w naukę poprzez zabawę. Nie jest to trudne, a może być również zadaniem dla samych harcerzy. Dostosowanie czy zmiana słów wysłużonych płasów i piosenek uczy kreatywności, zaktywizuje podczas statycznej zbiórki a efekty pracy przydadzą się jeszcze podczas tej samej zbiórki i na kolejnych.

Najczęściej popełniane błędy podczas doboru form do tematyki:

- wciskanie w ramy zbiórki na siłę formy, która sprawdzała się wiele razy przedtem – harcerze znudzą się nią wreszcie i stracimy atut na kolejne zbiórki;

- ✚ wplatanie nieodpowiednich do tematyki płaśów i piosenek – zbyt poważnych albo zbyt infantylnych, o innej tematyce lub zaburzających logiczny ciąg (np. płaś „Zorro” podczas zbiórki o terenoznawstwie);
- ✚ dobieranie form zupełnie oderwanych od tematyki i celu zbiórki (np. musztra podczas zbiórki o wartościach zawartych w Prawie i Przyrzeczeniu Harcerskim);
- ✚ stosowanie ciągu statycznych form, jednorodnych lub tych samych przez całą zbiórkę – powoduje to znudzenie, znużenie a czasem wręcz zasypianie harcerzy;
- ✚ wybór form wymagających od harcerzy ciągłej aktywności lub nadmiernego wysiłku fizycznego – pamiętać musimy przecież, że to jest szkodliwe dla prawidłowego rozwoju młodego organizmu;
- ✚ stosowanie tego samego kanonu form zbyt często – wtedy nawet najatrakcyjniejsze stają się z czasem nudne i nie ma efektu świeżości;
- ✚ niewłaściwa kolejność form – tracimy wtedy szansę na wzrost napięcia i nie ma punktu kulminacyjnego;
- ✚ stosowanie form nieodpowiednich dla danego pionu metodycznego – czyli np. kuźnicy podczas zbiórki harcerzy czy płaśów zachowowych podczas zbiórek wędrowników.

Istnieje, rzecz jasna, duży problem z doborem form na zbiórkach drużyny wielopoziomowej. Należy poszukać wtedy złotego środka, tak, by każdy uczestnik zbiórki znalazł podczas niej coś atrakcyjnego dla siebie i żeby nie była dla niego zbyt nudna ani zbyt trudna. Całą sprawę upraszcza stosowanie systemu małych grup i odpowiednie zaplanowanie poszczególnych elementów zbiórki odrębnie dla każdego pionu.

Poniżej prosta typologia zbiórek wraz z najczęściej wykorzystywanymi podczas nich formami pracy:

PROCES UCZENIA SIĘ:

1. **wprowadzająca w dany temat:** gawęda, pogadanka, ognisko, piosenka;
2. **w trakcie cyklu tematycznego:** krzyżówka, płaśy, zabawy tematyczne, szkolenie, warsztaty, kurs, jarmark;
3. **podsumowująca:** quiz, bieg, turniej wiedzy, pokaz slajdów, film, zawody.

TEMATYKA:

1. **historia:** krzyżówka, quiz, turniej wiedzy, inscenizacja, piosenka, wyjście do muzeum, apel poległych, gry fabularne, gazetka, komiks, makieta, wywiad, pokaz slajdów;
2. **techniki harcerskie:** gra terenowa, podchody, krzyżówka, zajęcia techniczne, pionierka, majsterkowanie, bieg na orientację, harce, rękodzieło, zajęcia kulinarne;
3. **Prawo Harcerskie:** ognisko, gawęda, kominek, sąd nad poglądem, scenki, piosenka, montaż słowno-muzyczny, plakat;
4. **skauting:** turniej wiedzy, konkurs, zajęcia plastyczne, zlot, jamboree, audycja, warsztaty językowe, gazetka, spotkanie ze skautami;
5. **pierwsza pomoc:** symulacja, pokaz, wykład, gra terenowa, ćwiczenia praktyczne, test, poradnik, gazetka, zawody ratownicze, szkolenie;
6. **przyrodoznawstwo:** wykład, gra terenowa, gazetka, ćwiczenia, krzyżówka, zajęcia w terenie, fotografowanie, zajęcia plastyczne, spotkanie z leśnikiem czy zielarzem, obóz, biwak, wycieczka.

ROZWÓJ DANEJ SFERY:

1. **fizyczna:** podchody, manewry, gra terenowa, turniej, rajd, biwak, wycieczka, zwiad, musztra, olimpiada, zawody pływackie, gry zespołowe, harce, obóz wędrowny;
2. **emocjonalna:** ognisko, gawęda, zwyczaje i obrzędy, teatr, relaksacja, montaż słowno-muzyczny, reportaż;
3. **duchowa:** ognisko, kominek, spotkanie z autorytetem, gawęda, bajka, praktyki religijne, zwyczaje i obrzędy, montaż słowno-muzyczny, ogniobranie;
4. **społeczna:** happening, wyjście do teatru, festyn, festiwal, służba, alert, prace na rzecz społeczności, tańce integracyjne, zwiad społeczny, biesiada, gazetka, bal, wywiad, audycja, reportaż;
5. **intelektualna:** krzyżówka, quiz, turniej wiedzy, dyskusja, sąd nad poglądem, gra planszowa, konkurs, łamigłówki, zagadki logiczne, układanka, uzupełnianka, puzzle, wernisaż, test, makieta, broszura, poradnik, pokaz slajdów, warsztaty, szkolenie, kurs, konferencja.

Idealnym rozwiązaniem jest łączenie form pracy w taki sposób, by zbiórki rozwijały równocześnie jak najwięcej sfer rozwoju naszych harcerzy. Jeśli

podchody – to niech w ich trakcie harcerze nieco wypoczną rozwiązując łamigłówkę umieszczoną w znalezionym liście. Krzyżówkę o twórcach skautingu mogą znaleźć wyznaczając azymuty i licząc parokroki w pobliskim parku czy lesie. Statyczny kominek w Dniu Myśli Braterskiej możemy urozmaicić wykonywaniem przez harcerzy prezentów z kory brzoźowej, które potem wręczą zaprzyjaźnionemu środowisku.

Dobrze zapamiętać, że tym lepiej się uczymy, im różnorodniejsze są metody nauki, im więcej zmysłów wykorzystujemy w procesie uczenia się. Stosujmy rekwizyty – dzięki nim treści (a nawet całe zbiórki) zapadają łatwiej w pamięć. Warto jeszcze dodać, że należy korzystać z form, które są naturalne w naszych czasach – np. ze zdobyczy technologicznych (komputer, kamera, GPS, najnowszy sprzęt specjalistyczny, atrakcyjne szkolenia, Internet). Nie twórzmy sztucznych sytuacji i nie pozwalajmy, by nasi harcerze pozostawali w tyle za swoimi rówieśnikami. Starajmy się wybierać oryginalne formy, atrakcyjne dla naszych harcerzy. Obserwujmy, które szczególnie przypadają im do gustu, a które nie.

Jakakolwiek nie byłaby tematyka czy cel zbiórki, należy pamiętać, że tylko wcześniejsze zaplanowanie, przemyślenie jej i właściwe dobranie form gwarantuje, że osiągniemy zamierzony efekt. Niech wybierane przez nas formy pracy inspirować do rozwoju!

Rozdział V

ROLA PRZERYWNIKÓW I ENERGIZERÓW

Zapewne od czasu do czasu zauważacie, że harcerzy na zbiórce nie interesuje zbyt jej tematyka. Powody są różne – męczące lekcje, niepogoda, brak snu itd. Czy można jakoś temu zaradzić i czy trzeba? Z całą pewnością odpowiedź brzmi dwa razy tak. Jeśli nie zareagujemy odpowiednio szybko, harcerze będą znudzeni, znużeni lub w sposób intuicyjny zaczną się aktywizować – wygłupiając lub głośno zachowując. To sygnał dla nas – czas na coś energetycznego. Najprostszym sposobem jest wprowadzenie pomiędzy różnymi elementami zbiórki np. płaśu, zabawy ruchowej – czegoś, co będzie związane

z tematyką a jednak pozwoli wszystkim choć na chwilę nieco oderwać się od głównego tematu zbiórki. Tak zwane przerywniki, energizery pozwalają rozluźnić napiętą atmosferę, odświeżyć umysł. I co na pewno dla nas jest ważne – nie pozwalają zasnąć na zbiórce.

Przykładami zabaw „na siedząco”, jednakże całkiem skutecznymi w aktywizowaniu są :

- Zabawa w „Kolory” (rozdajecie każdej osobie po kolorowej kartce każda inna i osoba stojąca wywołuje kolory). Można też wywoływać osoby, które mają w swoim imieniu daną literę albo urodziły się w danym miesiącu czy mają coś danego koloru na sobie;
- Zabawa w miłe słowo do przyjaciela (każda osoba mówi do swojego sąsiada siedzącego po prawej stronie 3 miłe słowa np. na literę „S”);

Innymi zabawami bardziej ruchowymi są pląsy. Przykładami są:

- Alea Go! Go!
- Alojzy
- Baranek
- Bawiły się zuszki
- Bieszczadzka polka
- Brahmaputra
- Brussa
- Bzyta
- Cygan
- Cyje
- Czarne jagódki
- Czary
- Czternastego roczku
- Czyżyku
- Dalej rażno
- Deszcze niespokojne
- Dopóki tylko nogi dwie...
- Dwóm tańczyć się zachciało
- Dzielne zuchy
- Dziesięciu murzynków
- Ebure-ta-ta
- Furman
- Galop przełęczą
- Gimnastyka
- Głowa, ramiona
- Hebel, Ziu!
- Idzie zuch
- Już nie będziesz motylku skrzydlaty
- Kapitan Retorta
- Koteczek
- Księżyc raz odwiedził staw
- Leon
- Mam chusteczkę haftowaną
- Mała Gabrysia
- Mały Apacz
- Micitanka
- Mikser, słoń, toster
- Motylek
- My są żabki

- Niedźwiadek
- Och, jak przyjemnie
- Płaż na ćwiczenie strun głosowych
- Poczta Główna
- Płyną łodzie z bananami
- Radi, radi
- Satelita
- Ślimak
- Stary Abraham
- Studnia
- Shaker, shaker
- Szły do lasu cztery krasnoludki
- Słoń
- Tam w Afryce rzeka Nil
- Tu paluszek cukiereczek
- Tu stoją krokodyle
- Ugi-Bugi
- Zajączek
- Zorro
- Zróbmy kółka dwa

Takie sprawdzone lub nieco odświeżone na potrzeby zbiórki zabawy na pewno zachęcą harcerzy do dalszego uczęszczania w zbiórce oraz zmobilizują do pracy.

Rozdział VI

NIETYPOWE FORMY PRACY I CIEKAWY ZBIÓRKI

Jak wiadomo każda forma pracy z harcerzami jest nietypowa. Co jednak zrobić, żeby ona naprawdę była oryginalna, niepowtarzalna, nowatorska? Jak zaproponować harcerzom coś, czego jeszcze nie robili, by ani oni, ani my nie popadli w monotonię?

- **Symbolika** – temat wydaje się być taki pompatyczny, wręcz „sztywny”, ale nie musimy jego tak traktować. Pokażmy to, co najważniejsze nieco na luzie. Jedną z propozycji nauki symboliki jest układanie Krzyża Harcerskiego z powycinanych elementów. To powinno w harcerzach rozbudzić ciekawość i nauczyć więcej, niż opowiadanie o poszczególnych elementach. Można również z guzików, kasztanów, żołędzi, liści, piasku, klocków i innych różnych rzeczy, które nadają się do ułożenia złożyć elementy krzyża, lilijki, WAGGGS, WOSM. Jako zadanie międzyczłonkowe można polecić, by każdy harcerz przyniósł projekt krzyża wykonany w różnych technikach.

- **Historia ZHP** – tematyka zazwyczaj niezbyt lubiana przez harcerzy (winne zapewne daty i trudność w kojarzeniu faktów). Ale wcale nie musi być nudna i trudna. Jak się ją urozmaici różnymi elementami, to może okazać się całkiem prosta. Ciekawą metodą nauki historii ZHP jest domino. Polega ono na odpowiadaniu na pytania, tak aby utworzyć z nich wężyk. Dzięki niemu harcerze mogą się nauczyć szukania potrzebnych informacji oraz kojarzenia faktów. Innym pomysłem na naukę historii ZHP jest naklejenie na klocki drewniane bądź lego kartek z datami i wydarzeniami. Ale także przedstawienia teatralne pozwolą łatwo zapamiętać daty i wydarzenia.
- **Terenoznawstwo** – samo w sobie jest bardzo ciekawe, lecz bywają problemy z nauką jakiś elementów. Znaki patrolowe zazwyczaj pokazuje się harcerzom z patyków, a przecież wykorzystać można też inne przedmioty – szyszki, kwiatki, kamienie, Pozwól harcerzom namalować mapę waszego miasta i zaznaczyć na niej jak najwięcej miejsc szczególnych. Później pokaż znaki topograficzne, jak wyglądają na mapie i jak się je odczytuje, stosując powycinane elementy, które harcerze sami umieszczą na mapie. Pokaż także harcerzom, jak wyznaczyć północ nie tylko dzięki kompasowi czy busoli, ale także w naturze. Naucz także harcerzy, jak można policzyć odległości bądź długości używając dłoni, ręki, własnej wysokości, lilijki harcerskiej itp.
- **Samarytanka** – czyli wiedza i umiejętności, które mogą przydać się wszędzie i o każdej porze dnia i nocy. Zazwyczaj jest to atrakcyjna tematyka, jednak zdarzają się osoby mało nią zainteresowane. Dlatego też ciekawym sposobem nauki są symulacje, pozorowane wypadki z poszkodowanymi, czasami również z ratownikami.. Apteczka jest niezbędnym wyposażeniem każdego ratownika, a jej składu można się nauczyć robiąc zakupy w aptece czy przygotowanym przed zbiórką sklepikiem (gdzie butelka po napoju udaje wodę utlenioną) lub też układając wierszyk. Naucz także harcerzy jak radzić sobie w lesie i jak można zrobić nosze, kule, bandaże itp. Można także opisać krótką historię człowieka, który ma po drodze do danego miejsca mnóstwo nieprzyjemnych dla jego zdrowia przygód. Zadaniem harcerzy po usłyszeniu historii jest udzielenie mu pomocy za pomocą sprzętu zakupionego do apteczki.

➤ **Statut ZHP** – najważniejszy dokument w naszej organizacji, a jednak – czytając go można się nieco zagubić. Można zrobić teleturniej wiedzy z gotowymi odpowiedziami – np. podobny do „Milionerów”. Z kolei przy nauce funkcji można wykorzystać prostą zabawę w kolory. Zrób sznury funkcyjne z papieru lub kolorowych sznurków i rozdaj w drużynie. Zaczynaj powiadać historię, w której będziesz uwzględniać kolory i poproś harcerzy o ustawienie się w odpowiedniej hierarchii. Działając zapamiętają dużo więcej

To tylko proste przykłady. Można wymyślić jeszcze dużo więcej takich, które uatrakcyjnią nasze zbiórki i pozwolą się podczas nauki dobrze bawić naszym harcerzom. Warto pamiętać, że ciekawe zbiórki to takie, które zaciekawią i pozwolą się wykazać. Może być to zbiórka w harcówce, jak też i po za nią.

A oto parę przykładów:

- zbiórka w szpitalu;
- zbiórka w Straży Pożarnej;
- zbiórka w Komendzie Policji i nauka samoobrony;
- zbiórka w schronisku dla psów (pomoc przy opiece);
- zbiórka w domu dziecka;
- kominek z nauczycielami;
- przedstawienie na Dzień Mamy;
- zbiórka o zainteresowaniach;
- wycieczka, na której będziecie rozpoznawać rośliny, ślady zwierząt;
- zrobienie ciekawych koszulek;
- dzień narodowości – każdy zastęp przygotowuje inny kraj i jego zwyczaje ukazuje w różnych formach;
- malowanie bombek przed świętami;
- spotkanie z aktorem;
- dzień kukielki w bibliotece;
- wyprawa po skarb waszej ziemi.